

Henryk Lewandowski

CHARAKTERYSTYKA DZIAŁALNOŚCI NAUKOWEJ PROF. DRA WACŁAWA SZUBERTA

To wielki zaszczyt dla mnie być autorem charakterystyki działalności naukowej swego mistrza i przedstawić ją dostojnemu audytorium. Bliskość ta stanowi jednak pewien czynnik utrudniający należyte wywiązanie się z chlubnej misji. Znam bowiem nie tylko wszechstronną działalność i przebogaty dorobek Uczzonego. Równie dobrze znam Jego osobowość i wiem, jak niechętnie przyjmuje pochwały i wysokie oceny tego, czego dokonał i co czyni, niezależnie jak głęboko byłyby one uzasadnione. Proszę zatem nie brać mi za złe, że chcąc uszanować tę szlachetną cechę, będę zbyt powściągliwy w formułowaniu sądów.

Jest to jeszcze jeden czynnik, który towarzyszyłby każdemu, kto byłby na moim miejscu. Nie sposób w ciągu kilkunastu minut przeznaczonych na tego rodzaju wystąpienia przedstawić uczzonego tej miary i sławy, co Profesor Szubert. W sukurs przychodzi mi jednak fakt, że Profesor Szubert jest dobrze znany w tym środowisku, co mi pozwala na większą syntezę.

Profesor dr Wacław Szubert jest wybitnym i uznanym specjalistą w zakresie trzech dyscyplin: prawa pracy, prawa ubezpieczenia społecznego i polityki społecznej. Mimo że wchodzi tu w grę dziedziny wiedzy przylegające do siebie, jest to przypadek nieczęsty we współczesnym świecie nauki. Rozległość i głębia problemów poszczególnych gałęzi są dziś tak duże, że każda z osobna na ogół wyczerpuje możliwości twórcze badacza.

Zaczął od badań w dziedzinie polityki społecznej. Pracą naukową na tym obszarze zajmował się w latach 1936—1939, będąc asystentem ze stopniem doktora w Instytucie Spraw Społecznych w Warszawie. Kontynuował ją — w granicach możliwości — w czasie wojny, prowa-

dząc z tego przedmiotu wykłady w ramach tajnego nauczania na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Po wojnie nowych bodźców w tym kierunku dostarczyło Mu objęcie Katedry Polityki Społecznej i Ustawodawstwa Społecznego na Uniwersytecie Łódzkim. Z dyscypliną tą, z małymi przerwami, nie rozstaje się do chwili obecnej, uprawiając ją w różnych okresach mniej lub bardziej intensywnie obok dwóch pozostałych dziedzin nauki.

Zainteresowania badawcze Profesora Szuberta głównie skupiają się wokół zagadnień ogólnych polityki społecznej oraz teorii i polityki zatrudnienia. Dociekania w tym zakresie zawarte są m. in. w dziele zbiorowym pt. *Polityka społeczna*, które zostało przetłumaczone na język rosyjski, oraz w pracy wyłącznie autorstwa Profesora — *Studia z polityki społecznej*.

Profesor Szubert, jako polityk społeczny, wypowiedział się z pełnym zaangażowaniem i rozważą co do wielu problemów o fundamentalnym znaczeniu nie tylko z punktu widzenia polityki społecznej. Wspomnę tu tylko o stanowisku Profesora w kwestii zastosowania prawa do kształtowania stosunków społecznych. Pozostaje pod wrażeniem refleksji na ten temat, będącej syntezą wcześniejszych rozważań, wygłoszonej przez Profesora na uroczystości nadania Mu doktoratu *honoris causa* Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pozwolę sobie zacytować jedną z wypowiedzi Profesora: nie tylko istnienie i siła związku państwowego, „lecz również zdrowy rozwój społeczeństwa wymaga oparcia go na różnych normach i mechanizmach kształtujących współżycie ludzi poza normami, na straży których stoi przymus państwowy”. Dalej Profesor mówi: „Istotne jest zdawanie sobie sprawy z ograniczeń, jakim podlega stanowienie prawa ze względu na to, że reguluje ono stosunki między rządzącymi i rządzonymi. Ograniczenia te są różnej natury. Stwarza je przede wszystkim konieczność liczenia się z wartościami moralnymi uznawanymi przez społeczeństwo, od tego zależy bowiem akceptacja stanowionych norm oraz ich realny wpływ na kształtowanie się ładu społecznego”.

Poszukując rozwiązań zapobiegających przerostom w posługiwaniu się prawem jako narzędziem polityki społecznej, Profesor wskazuje na rolę innych — poza państwem — podmiotów w jej kształtowaniu. Ważną rolę do odegrania w tej dziedzinie przypisuje organizacjom społecznym i zawodowym oraz samorządnym instytucjom, ale tylko wówczas, gdy dysponują one niezbędnym zakresem rzeczywistej autonomii.

Drugą w układzie chronologicznym dziedziną, która stała się domeną badawczą Profesora Szuberta, jest ubezpieczenie społeczne. Profesor zajmował się tymi problemami najpierw w ramach polityki spo-

lecznej. Z biegiem czasu ubezpieczenie społeczne staje się odrębnym obszarem badawczym. Właśnie niemałą zasługą Profesora jest, że doszło do wykształcenia się ubezpieczenia w samodzielny gałąź prawa.

Nieczęsto się zdarza, by jeden specjalista wywarł tak wielki wpływ na rozwój całej gałęzi wiedzy, jak tego dokonał Profesor Szubert w ubezpieczeniu społecznym. Swym bogatym dorobkiem naukowym torował drogę rozwoju i wyznaczał kierunki właściwych rozwiązań tej młodej dziedziny wiedzy. Wypowiedział się chyba we wszystkich najważniejszych sprawach, ale szczególną uwagę skupił na charakterze prawnym ubezpieczenia społecznego, jego modelu w nowej polskiej rzeczywistości.

Ukoronowaniem dociekań naukowych Profesora Szuberta w omawianej dziedzinie jest świeżej daty dzieło pt. *Ubezpieczenie społeczne*. Stanowi ono pierwsze i dotychczas jedyne w nauce polskiej całościowe opracowanie tej materii. Mamy tu pogłębiony teoretycznie obraz współczesnego stanu ubezpieczenia społecznego, ukazujący w pełni dorobek nauki polskiej w tej dziedzinie i uwzględniający szeroko dorobek nauki światowej. Jak wskazał jeden z recenzentów tego opracowania, tylko skromność Profesora nakazała mu zaopatrzyć swe dzieło w podtytuł *Zarys systemu*. W rzeczywistości jest to system prawa ubezpieczenia społecznego. Recenzent formułuje przy tym jednoznacznie opinię, że opracowanie to zarówno pod względem językowym, metodologicznym, jak i merytorycznym prezentuje poziom najwyższy.

Wielka wartość tego opracowania polega również na tym, że przygotowuje ono grunt pod zamierzoną kodyfikację ubezpieczenia społecznego.

Największe zasługi Profesor Szubert położył w dziele kształtowania prawa pracy. Na badaniach w tej dziedzinie koncentruje się od 1956 r. Już w roku następnym ukazuje się praca zbiorowa *Podstawowe problemy prawa pracy*, mająca fundamentalne znaczenie i zapoczątkowująca rzeczywisty rozwój prawa pracy w Polsce Ludowej. Znaczna część tego opracowania wyszła spod pióra Profesora Szuberta.

W badaniach Profesora z tego zakresu można wyróżnić cztery zasadnicze wątki: zagadnienia ogólne prawa pracy, źródła prawa pracy, ochrona pracy oraz związki zawodowe i samorząd pracowniczy.

Ogólnej problematyce prawa pracy poświęcił Profesor szereg studiów mających ogromne znaczenie dla określenia charakteru prawa pracy, kształtowania modelu stosunku pracy i kodyfikacji tej dziedziny. Badania nad układami zbiorowymi pracy, do których asumpt dało wznowienie praktyki zawierania układów po wydarzeniach 1956 r., doprowadziły do opublikowania monografii o podstawowym znaczeniu: *Układy zbiorowe pracy*. W dziele tym Profesor przekonująco uzasadnił,

że układy zbiorowe pracy jako źródło prawa pracy są wielce przydatne również w gospodarce socjalistycznej. Pracę tę uznano za dorobek na miarę nie tylko krajową. Potwierdzeniem tej wysokiej oceny była wspaniała recenzja, jaka ukazała się w organie Międzynarodowego Biura Pracy — „Revue Internationale du Travail”.

Podsumowaniem kilkuletnich studiów Profesora w dziedzinie ochrony pracy jest wydana w 1966 r. monografia *Ochrona pracy. Studium społeczno-prawne*. Wartość tego dzieła oddaje najlepiej uznanie go przez recenzentów za „jedną z najcenniejszych pozycji naszej powojennej literatury z zakresu zagadnień pracy”. Druga znakomita pozycja książkowa w tej dziedzinie, wydana w języku angielskim w 1983 r., *Safety and Health at Work*, wchodzi w skład *Międzynarodowej encyklopedii prawa porównawczego*. Jest to pogłębione studium uwzględniające prawoznawstwo i piśmiennictwo wielu krajów, zwłaszcza tych, które wniosły oryginalny wkład do rozwoju ochrony pracy.

Zainteresowania Wacława Szuberta problematyką związkową i samorządową zaznaczyły się głównie w pierwszych latach obecnego dziesięciolecia i była to — jak zwykle w podejmowaniu badań przez Profesora — odpowiedź na zapotrzebowanie rzeczywistości społeczno-politycznej. Jego rozważania, opublikowane w szeregu studiów, zawierają diagnozę przedstawicielstwa pracowniczego przed 1980 r. oraz wskazania co do modelu związków zawodowych i roli samorządu pracowniczego w zarządzaniu przedsiębiorstwem w naszych warunkach ustrojowych.

Badania we wskazanych trzech dziedzinach wiedzy nie wypełniają całkowicie bogatego dorobku Profesora Szuberta. Wśród ponad 280 prac ogłoszonych drukiem są pozycje, które nie mieszczą się w prawie pracy, w prawie ubezpieczenia społecznego ani w polityce społecznej. Niektóre z nich należałoby zaliczyć do polityki prawa, a nawet do teorii prawa. Pokażna ich liczba, o czym należy wspomnieć, odzwierciedla zainteresowania Profesora historią myśli społeczno-ekonomicznej, które realizował w latach 1950—1955. Interesował się wtedy zwłaszcza Fryderykiem Skarbkim, ojcem polskiej ekonomii. Poza szeregiem studiów o Skarbkim jako ekonomście przygotował nową edycję głównego jego dzieła: *Ogólne zasady gospodarstwa narodowego*, poprzedzając je obszerną przedmową merytoryczną. Edycja ta spotkała się z bardzo pozytywną oceną w piśmiennictwie ekonomicznym.

Wszystkie prace Profesora Szuberta są odzwierciedleniem głębokiej wiedzy i rozległych horyzontów zainteresowań ich Autora. Są zawsze osadzone głęboko w rzeczywistości. Cechuje je jeszcze jedna szczególna właściwość — autentyczny humanizm. Jak podano w recenzji jednej z prac Profesora, Wacław Szubert „w swych poszukiwaniach kieruje

się nie tylko trafną intuicją i czujnością myśli, lecz również wielką wrażliwością na losy ludzi pracy. Głoszone przezeń koncepcje przepojone są zawsze troską o zabezpieczenie słusznym interesów świata pracy". Prace te odznaczają się doskonałym językiem; lekkość wypowiedzi służy zawsze myśli głębokiej i twórczej.

Profesor Szubert jest uczonym, który pracuje nie tylko w ciszy swego gabinetu. Jest wybitnym organizatorem i działaczem życia naukowego. Uczestniczył i uczestniczy aktywnie w pracach wielu organów naukowych, stowarzyszeń, rad, kolegów i komitetów redakcyjnych. Wymienię tu tylko związek z Komitetem Nauk Prawnych PAN, którego członkiem jest od 1956 r., a w niełatwych latach 1980—1984 był jego przewodniczącym.

Nazwisko Profesora jako uczonego równie doskonale znane jest za granicą. I to nie tylko przez pryzmat około 60 prac w językach obcych, publikowanych w znaczących periodykach wielu krajów. Profesor Szubert bierze niezwykle czynny udział w międzynarodowej współpracy naukowej, należy do wielu organizacji o zasięgu międzynarodowym. Szczególnym autorytetem cieszy się w Międzynarodowym Stowarzyszeniu Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego. Wyrazem tego było powierzenie Polsce zorganizowania w 1970 r. Międzynarodowego Kongresu Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego. Na analogicznym kongresie w 1978 r. w Monachium Profesor Szubert był referentem generalnym podstawowego tematu kongresu o kodyfikacji prawa pracy. Na kongresie w Caracas w 1985 r. został wybrany prezydentem honorowym tego stowarzyszenia.

Wacław Szubert związał swą działalność z Uniwersytetem Łódzkim od chwili jego powstania. Jego imię zawsze dodawał i dodaje do swego nazwiska. Sławił je i sławi przyczyniając się znacząco do kształtowania autorytetu uczelni w kraju i za granicą. Od powstania Uniwersytetu Łódzkiego do przejścia na emeryturę w 1982 r. kierował katedrą, która obecnie nosi nazwę: Katedra Prawa Pracy i Ubezpieczeń Społecznych. Należy w dalszym ciągu do jej licznych grona. Jaką odgrywa rolę — wiedzą nie tylko najbliżsi Jego współpracownicy.

Niezwykłe żywa działalność na polu nauki nie przeszkodziła Profesorowi Szubertowi w uprawianiu dydaktyki. Pracę dydaktyczną zawsze traktował jako nieodłączny element swej działalności. Oto słowa Profesora wypowiedziane w 1975 r.: „Nie potrafiłbym chyba żyć bez pracy pedagogicznej. To wspaniała rzecz mieć kontakt z młodzieżą, odczuwać więź intelektualną i prawdziwą, choć nie manifestowaną, przyjaźń". Trudno wyrazić słowami, jak wielkim autorytetem naukowym, pedagogicznym i moralnym był i jest dla swoich uczniów.

Niezliczone są też różne funkcje społeczno-organizacyjne i misje

Profesora, od których nigdy się nie uchylał, jeśli potrzeby Wydziału Prawa czy Uczelni tego wymagały. Między innymi pełnił funkcje prodziekana i dziekana Wydziału. Nie sposób nie zaznaczyć, że końcowe lata tej drugiej funkcji przypadły na szczególny okres, w którym autorytet i rozwaga Dziekana Szuberta odegrały istotną rolę.

Dla podkreślenia więzi Profesora z Uniwersytetem Łódzkim pozwolę sobie przytoczyć jeszcze jedną Jego wypowiedź. Było to w okresie piastowania stanowiska dyrektora Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych w Warszawie. Mimo bardzo dużego obciążenia pracą w Instytucie regularnie przyjeżdżał na zajęcia do Łodzi. Na pytanie, jak to wytrzymuje, odpowiadał: „Ależ ja właśnie dzięki temu wytrzymuję”.

Charakteryzując „łódzkie oblicze” Uczzonego, należy dodać choć kilka informacji o Jego działaniach bezpośrednich na rzecz tak bliskiego Jego sercu miasta — Łodzi. Wkrótce po podjęciu pracy na Uniwersytecie Łódzkim prowadzi w Łodzi pierwsze na szeroką skalę badania empiryczne nad rolą rent ubezpieczeniowych. Dostarczają one Profesorowi cennego materiału naukowego, ale pozwalają zarazem oddziaływać na praktykę łódzkich instytucji. Ogromny jest udział Profesora w przygotowaniu monografii zbiorowej *Włókniarze łódzcy*. Dobrze znana jest działalność Profesora w ramach Łódzkiego Towarzystwa Naukowego: przez 6 lat był kolejno wiceprezesem i sekretarzem generalnym tego towarzystwa naukowego. Chlubnie zapisał się w kronikach łódzkich instytucji ochrony pracy i ośrodka badawczego włóknarzy. U podstaw decyzji o przyznaniu Profesorowi w 1971 r. zaszczytnej nagrody naukowej m. Łodzi jest zapewne wiele tych bezpośrednich zasług, obok wybitnej i wszechstronnej działalności jako profesora Uniwersytetu Łódzkiego.

Powyższa, nawet niepełna, charakterystyka działalności Profesora Wacława Szuberta przekonuje, że zbiór studiów dedykowany jest Uczonemu, który pod każdym względem jest tego godny.